

ról, Kodolányiról, Tamási Áronról ír, személyes emlékek alapján. A portrék, kis-esszék értékét a személyes találkozások felidéző írói-emberi hitel adja. A kortársak közül Sarkadi Imréről, Szeberényi Lehelről, Berda Józsefről, Németh Lászlóról van a legtöbb szép szava, szinte filmképekben megelevenedő találkozása.

Szelíd humora, góbás ironiája kemény gúnyvá válik, amint személyében is érintett — a derékhadvitához írott röpiratára és egy nyelvészpolémiaira gondolunk itt.

Irigyelhetjük Cserest sokoldalú olvasói kedvéért. Kézbe veszi a régi térképeket, múlt századbeli mezőgazdasági, szakkönyveket lapoz fel. A régiséghez különös vonzódása van, rámutat régi dolgok korszerűségére ott, ahol megleli, de megcsipkedti a modernkedés álarcába bújó ósdit is, s ezt is jó érzékkel találja fel.

Irigyelhetjük, s egyben hálásak lehetünk Cseresnek, hogy általa tudunk meg egy eddig ismeretlen erdélyi legendát, egy dél-amerikai könyvérdekességet, néhány külföldi utazás apró, de fontos részletét.

Az irodalom mellett érdeklődése leginkább a második világháború irányába fordul. Tudjuk Cseresről, hogy a Hideg napok írásakor is hadtörténelmi alaposággal igyekezett a regény történelmi, tárgyi hitelét megteremteni. Most is nyomon követhetjük a hadtörténelmi szakirodalom iránti hozzáértő, nem lankadó érdeklődését. Számon tartja e tárgyban az újabb műveket, a magyar vonatkozásokról sok kiegészítő megjegyzése van, hiszen az írónak is — mint sok ezer kortársának — közvetlen, fájó élménye volt a második világháború.

S még egy dologért veheti jó szívvel kezébe az olvasó ezt a gondosan szerkesztett gyűjteményes kötetet (az írások legtöbbje korábban folyóiratokban, lapokban megjelent); ez pedig mindenkire szóló képgazdag, fordulatossá, leleményes nyelvével, stílusával. (*Magvető, 1971.*)

FUNK MIKLÓS

Áchim L. András-Emlékkönyv

Teljes évszázad történelmét egy forradalmár életén, munkáján át kísérli meg élénk idézni az *Emlékkönyv*, amelynek oldalait, sorait kiváló történészek, írók, gondos szerkesztők válogatták egybe. Emlékkönyv, a századelő magyar paraszti népvézéréről, aki osztályát tagadta meg elnyomott testvéreiért, a magyar, szlovák, román, német cselédekért, robotosokért, akiknek millióiról elfelejtett gondoskodni az osztrák zsoldban, német módiban alázatoskodó uralkodó osztály.

Nem Bécs felől, nem is a végeláthatatlan birtokok csodaligetéből, de a tbc-t termő alföldi porból emelkedett ki, s a módosabb paraszti sorból sorakozott a legelhagyottabbak közé Áchim, hogy teljes életével, példájával szolgálja a haladás ügyét.

Áchim megjelenése valóban robbanás volt. A „Tisztelt Haus” nemigen ért meg akkora csodát, hogy valaki csizmásan, de csiszolt emberésszel egyszerre ott teremjen, és nem Nagyatádi Szabó módon kezesüljön szolgává, hanem embersége tudatában, küldetése fontosságában egyértelműen az elnyomott paraszti tömegek, mezőgazdasági munkások ügyét képviselje.

Parasztpárt, Paraszttársaság, Szabad Föld jellemzői életútja szakaszainak, hiszen a tudatos szervezés, a tömegek mozgósítása a választási harcokban, a tiszta érvek elősorakoztatása abból az egyszerűségből, becsületes emberségből táplálkozott, amely rövid és tragikus pályafutását egyértelműen végigkísérte. „Nem leszek úr!” — fordult szembe dacosan apjával, a nagygazda fiú. „Eltársak, édes munkástestvéreim! A hústokból való hús, a véretekéből való vér vagyok!” — vallja a csirkepiaci beszédekben, a vele egyet kívánó tömegnek. Az elvtárs megszólítás, a munkástestvéreim

felhívó szavainak tartalma nem véletlen, nem póz, nem népvézéri fogás, hanem a saját élete, életvállalása feszül benne, igaz tartalommal.

1910-ben, az utolsó nagy választási harcában — amelyben ismét győztes maradt minden jogtiprás, hatósági üldözés ellenében — az egykori lapok leírták azt a végzetes mondatot: „Áchim L. András nem lehet legyőzni, csak megölni lehet” — és 1911 májusában már halott volt.

„Földet a parasztnak, a föld a paraszt termelőeszköze, anélkül csak félelme! Száz holdon felüli bérlet már spekuláció lehet, márpedig spekuláns árendások nem kellene, hanem olcsó földet, termelési eszközt, kenyeret adni a nincstelen szegény parasztnak... Ennek az intézkedésnek tervszerű következménye lesz, hogy jórészen enyhül a népmilliók véghetetlen nyomora, megszűnik a kivándorlás, és a nép nyomorára spekuláló lelketlen földzsora és kizsákmányolás eltűnik.”

A tömör, kitűnően értékelő történelemszövegek soraiból idézem Áchim követeleit, élete egységes, tiszta állásfoglalását, amely mindig tudatosan és pontosan a népért, a tömegekért hangzott és íródott azoknak nevében, akik a szót is keresik, hogy önigazságukat el tudják rebegni. 1906-ban alakult meg a Parasztpárt, kifejezetten azoknak érdekében, akiknek sem joguk, sem erejük, de még megszólalásnyi merészségük sincs az önvédelemre. A pártért, a népért áldozatokat kell hozni! Anyagiakat is, és Áchim vállalja, nem a beláthatatlan dicsőségért. Az igazságért az életveszély ellenére is ki kell állni, vagy a törvény szentesített jogtiprása közepett' is, és az életveszélyt, a meghurcoltatást ugyanolyan képpen magára veszi, s megint csak nem önmagát látja a majd beérő történelmi igazságszolgáltatás méltó helyén. Különben is, mennyit váratott magára a méltó megméretés és elismerés. Pedig ha csupán néhány idézetet ide írok, világos lesz, hogy mennyire egybehangzón ítéli haladónak életét, munkáját a tegnapi és a mai. Ady távirata: „Siratom vértanú barátomat. Értékelése: ... Ő egy nem teljesen sikerült Dózsa György... de a Dózsa Györgyök termései a földnek, s nem lehet annyi hamis tanút állítani a sírjukra, mint ahány igaz tanú kerül közülünk.” Féja Géza emlékező szavaiból: „Békéscsaba hűségese fia és néptribunja eleitől fogva országban gondolkodott.” Orbán Sándor összegezése: „Áchim L. András kiemelkedő történelmi személyisége nemcsak egyszerűen a hazai progresszív valamiféle szoborba merevíthető hatalmas alakja, de amint századunknak, magunknak is leckét adó, egyszerűmire megoldani segítő nagyszerű mestere, valamint bátorítója az agrárprobléma és nemzeti haladás megannyi kérdésének kimunkálásában.” Pölöskei Ferenc summázata: „Áchim nagyívű demokratizmusa — elsősorban a paraszti osztályharc terén — mintegy összeköti az agrárszocialista mozgalmat az 1918-as polgári demokratikus forradalommal.”

Nem valamiféle értékrend szerint válogattam a megmért véleményeket. Az Emlékkönyv jobbnál jobb tanulmányokat gyűjt egybe, mégis az eltelt évszázad összefoglalását rendeztem csak egy szűk csoportba, s e rendezhető ízelítő mutatja, hogy Áchim L. András sokszor méltatlanul temetett életműve — amely elsősorban tettekben nyilatkozott meg — még világosabbá válik ezáltal. Az agrárszocialista mozgalom nagyjai rosszul értelmezett, nem is olyan régen nem nyerték egyenrangú ítéletet a haladás más útjain járókkal, szenvedőkkel, pedig a magyar paraszti osztály legnépesebb táborában terjengett a legirtóztatóbb nyomorúság, amely ellen felvették a harcot. Az „aki szegény, az a legszegényebb”, vagy aki „még álmában sem tudja mi a jó”, riasztó költői megfogalmazások veretes és klasszikus igazságai között igen is szükség volt a csabai csirkepiac szónokára, aki a gerendási tanyavilág élő nyelvi hasonlataival példázta a szegénység kilátástalanságát.

Többen használják a néptribun jelzőt Áchim megítélése közepett', pontos és találó értékelés, hiszen földosztó Gracchusokra volt a legnagyobb szükség a kiegyezés, a millennium hamis csillogása, hazug ámitása után szétszóródásra, kivándorlásra kárhóztatott hazánkban. Valóban a paraszt néptribun szólalhatott így: „Hallja-e Haan úr! Nem volt szép Öntől, amiért kérdést intézett beszédében arra nézve, hogy átok-e, vagy áldás lesz-e képviselőségem. Látta, én az Ön éles kérdésére egyenesen felelhetek: igenis a népcsaló és embertyúzó urakra átok lesz, és az

én nyomorban szenvedő népemre még életem üdvössége árán is áldást fogok igyekezni szerezni." Kemény szavak, súlyos visszaütések.

Félbetört, derékbaroppant a nagyszerű pálya, amely élete értelmét kiszabta, de születésének 100. évfordulóján a művészet és tudomány méltányló emlékezetét adja tudtul az Emlékkönyv, kitűnő hozzáértéssel válogatott tanulmány sorozatban. Féja Géza, Orbán Sándor, Becsei József, Király István, Tibori János, Domokos József, Erényi Tibor, Pölöskei Ferenc tanulmányaikkal, az emlékbizottság egész tagsága az ünnepségek előkészítésével és megrendezésével, Békés megye és a szülőváros az ünnepségsorozat megtartásával méltó tisztelettel járult hozzá, hogy a századforduló egyik legnagyobb agrárforradalmának emlékét tisztán őrizze tovább az utókor. (*Békéscsaba, 1972.*)

FABIÁN GYULA

Bibó Lajos: Anyám

Bibó Lajos regénye először 1928-ban az Athenaeumnál, másodszor 1943-ban a Révai Könyvkiadónál látott napvilágot. Az utóbbi kiadás borítólapján a szerző addig megjelent 34 kötetének címe is olvasható. A közben eltelt csaknem 30 év alatt viszont csupán 1968-ban jelent meg egy novellás kötet *Subások* címen. Ennek nyomán erősödött meg szélesebb körökben is a meggyőződés, hogy a húszas-harmincas évek népszerű szerzőjének vannak megőrzésre és számontartásra érdemes darabjai.

Mi az oka, hogy az egykor igen termékeny és elismert író úgyszólván teljesen elnémult?

Nem tulajdonítunk az alkattannak és a sorsanalízisnek kellenél nagyobb jelentőséget, de úgy véljük, hogy ez az önéletrajzi regény erre a nem érdektelen problémára is némi fényt derít. Világos ugyanis, hogy a szerző regénye hőisében önmagát testesíti meg, saját életének eseményeiből, emlékeiből épít köréje regényt. A műben kibontakozó jellem oly élesen polarizált, szélsőséges alaptulajdonságokat mutat, amelyek rendkívül megnehezítik, szinte lehetetlenné teszik számára a természetes életstílus kialakítását és a közösségbe illeszkedés zavartalanságát.

Keresztes György író, a regény főhőse, élete delén alkotóereje teljében sorsdöntő lelkiválságban tölti napjait a fővárosban. Úgy érzi, az egész világ arra rendezkedett be, hogy megcsalja és kirabolja. Ezért a gazságért elsősorban saját magát okolja: jellemének azt a tulajdonságát, hogy semmiféle helyzetben nem tud természetesen viselkedni. Lelki válságából hosszabb külföldi utazással próbálna menekülni. Tervét azonban egy szerelmi élmény meghiúsítja.

Szerelemre lobban egy arisztokrata származású, nagyvilági életet élő fiatalasszony iránt. Kapcsolatuk kialakulása, szerelmük boldog jelenetei, szenvedélyes civódásai, az állandó lelki gyötrelmek közt élő Keresztes önelemző belső monológjai, elmélkedései és filozofikus reflexiói alkotják a cselekmény egyik szálát átszöve egy másik szerelem történetével és egy szegény öregasszony iránt érzett lelki adósság törlesztésének bonyodalmaival. Ez utóbbit belső kényszerből vállalja az önmagával viaskodó, eszményi tökéletességre törekvő művész, mert így akar jóvátenni valamit abból a sok keserűségből és bánatból, amit ifjúéveiben makacsságával és ridegségével édesanyjának okozott.

A hirtelen keletkezett bonyodalmak-meghiúsítják utazási tervét. Nehéz helyzetében szembe akar nézni az igazsággal. Látni akarja, hogy ki volt a múltban, ki a jelenben, és ki marad a jövőben. Ilyen lelki motívumok alapján idézi föl képzeletében élete főbb mozzanatait gyermekkorától kezdve a főcselekmény indulásának időpontjáig.